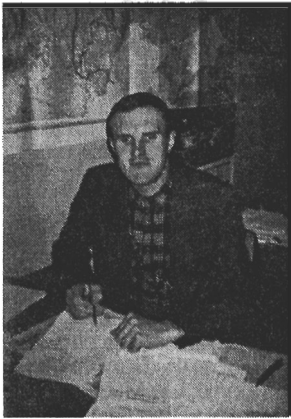

ГЕОПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ КОАЛІЦІЇ ШВЕЦІЇ І УКРАЇНСЬКОЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Олександр ФЕДОРЕНКО,
наук. співроб. відділу гео-політики та геостратегії України НДІУ

Військово-політична коаліція Української гетьманської держави з Шведським королівством від XVIII століття є однією з головних проблем українських історичних досліджень. Це було закономірне, відповідальне рішення гетьмана Української держави Івана Мазепи. В 1699 р. російський цар Петро I і польський король Август не сповістивши Івана Мазепу, підписали трактат про спільну військову боротьбу проти Швеції та поділ її території. Однією з умов цього трактату було визнання контролю Польщі над правобережною українською територією. Поразка російської армії під Нарвою у 1700 р. спричинила довгу і затяжну війну між Швецією і Росією. Українська гетьманська держава як політичний васальний союзник повинна була допомагати Росії військовими силами у війні за контроль над Балтійським узбережжям. 1704 року в Польщі загострюється боротьба між Августом і прихильником шведського короля Карла XII Станіславом Лещинським. Проти польської влади на правобережній території України піднімається повстання очолюване з козацьким полковником Семеном Палієм. Внаслідок походу українського козацького війська на чолі з Іваном Мазепою, повстання Палія було придушено. До української гетьманської держави були приєднані території Волині, Поділля, Правобережжя Дніпра. Україна вже потенційно могла постати як потужна, самостійна держава, внаслідок значного розширення своїх територіальних кордонів. Іван Мазепа визначив політичну перспективу української держави не у витрачанні військових сил козацтва у війні з Швецією, а в укладенні з шведським королівством політичної уго-

ди, яка б забезпечила Україні світове державне визнання. Для Мазепи сутність військово-політичної коаліції з Швецією полягала у визнанні шведським королем Української держави та в політичній підтримці Швеції у війні з Росією на території Прибалтики. Іван Мазепа через представників польського короля Станіслава Лещинського та ордену єзуїтів налагоджує таємні контакти з Карлом XII. У листуванні з польськими посередниками Мазепа неодноразово наголошував на недоцільності вступу шведських військ в Україну, побоюючись, що росіяни зосередять для наступу свої основні військові сили. Гетьман вважав, що у шведсько-російській війні Україна має постати як нейтральна держава щодо Росії, Швеції, Польщі, Туреччини.

У вересні 1708 року шведські війська перейшли кордони України. Мета походу Карла XII в Україну – необхідність спричинити вступ у війну проти Росії, України, Кримського ханства і Туреччини та відволікти значну частину російських військ з Прибалтики. Військові сили шведів чисельністю 69 тисяч чоловік були розташовані в Лівонії, Фінляндії, Польщі, Україні. Основні сили Петра I загальною чисельністю до 100 тисяч чоловік, які включали 60 тисяч регулярних піхотинців, кінні загони калмиків, башкир, татар, чисельністю до 40 тисяч чоловік, були зосереджені для наступу в Україну. Іван Мазепа 9 листопада 1708 року видав маніфест до козацької старшини, в якому виклав основні причини коаліції з Швецією, звинувативши Петра I в намаганні скасувати гетьманську владу, розпустити козацькі полки і ввести на території України безпосереднє російське військове правління. В договорі укладеному Карлом XII і Іваном Мазепою, було визначено військово-політичну співпрацю і взаємодопомогу Швеції та України до переломного завершення війни з Росією, та неможливість втручання Швеції у внутрішні справи України в питаннях обрання політичної влади та ухвалення законів.

Договір було підтверджено маніфестом Карла XII до українського народу, в якому наголошувалось, що шведські війська гарантують українському народу незалежність від Росії та Польщі, повернення йому давніх прав і вольностей. В битві під Полтавою 9 липня 1709 року чисельна перевага російських військ змусила відступити Карла XII й Івана Мазепу на територію Туреччини. Здійснене російськими військами загарбання України супроводжувалося злочинними розправами над українцями в Батурині, Лебедині, Запорізькій Січі й позбавило український народ на тривалий час політичної, економічної та культурно-мовної незалеж-

ності. На той час про злочинні дії російських окупантів в Україні писали газети Франції, Голландії та інших європейських держав. Вони визначали війну в Україні в 1708-1709 роках як зіткнення двох європейських держав – Швеції і України з Росією. У виданнях прославлювався героїзм українських і шведських воїнів, які захистили європейську цивілізаційну культуру від московського варварства. Спільна боротьба українських і шведських військ проти Росії ослабила її військову могутність. Це є вагомим доказом щодо спростування фальшивого російського ідеологічного міфу про Полтавську битву, який був одним з базових в розвитку імперських політичних традицій Росії. Встановлення панування над Україною, отримання можливостей для подальшої експансії на Крим, Кавказ, Східну Європу, створили передумови для остаточної трансформації московської держави, що базувалась на традиціях Золотої Орди в Російську імперію. В Україні до кінця XVIII століття лише номінально зберігається гетьманська державність, адже 1764 року Катериною II воно було скасоване, також за її наказом 1775 року

знищено Запорізьку Січ, за її розпорядженням 1783 року в Україні запроваджено губернський поділ території, панщину, кріпацтво.

Іван Мазепа помер 2 жовтня 1709 року в м. Бендери (сучасне м. Бендери в Молдові). 1710 року гетьман Пилип Орлик поновив військово-політичну коаліцію з Швецією. Його загопи Пилипа Орлика спільно з турецькими військами оточили і змусили до капітуляції російську армію, очолювану з Петром I на річці Прут в 1711 р. Військово-політичну експансію Росії в Східну Європу та Балкани було припинено.

Конституція української держави, видана Пилипом Орликом 5 квітня 1710 року, стала важливим правовим та політичним документом, що визначав політичну перспективу українського національно-визвольного руху та подальші тенденції розвитку відновленої Української держави. Військово-політична коаліція Швеції і Української гетьманської держави визначала однозначно для України цивілізаційну перспективу щодо інтеграції в Європейське співтовариство.